

Linguistic Diversity through the Perspective of Dialectal Maps of Croatian Spoken Varieties (in Comparison with the OLA maps)

Vranić, Silvana

Source / Izvornik: **Hrvatski dijalektološki zbornik, 2019, 121 - 145**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.21857/yrvqgtke69>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:482701>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SILVANA VRANIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Odsjek za kroatistiku

Sveučilišna avenija 4, HR-51000 Rijeka

silvana@ffri.hr

JEZIČNA RAZNOLIKOST KROZ DIJALEKTNE KARTE HRVATSKIH NARJEČJA (U USPOREDBI S OLA KARTAMA)

Cilj je ovoga rada¹ podsjetiti na metode korištene u izradi dijalektnih karata hrvatskih narječja iz rane faze takvoga kartografiranja s početka 20. st. do ključnih recentnih karata cjelovitih narječja, kao i karata koje prikazuju stratifikaciju samo pojedinih dijalekata ili područja. Među njima od samoga početka ima karata koje oslikavaju distribuciju pojedinačnih značajki unutar određenih područja. Usto, zadatak je ovoga rada usporediti metodologiju primijenjenu u izradi tih karata s metodologijom i mogućnostima prikazivanja na kartama izrađenim u okviru projekta *Općeslavenski lingvistički atlas*, koje su primarno usmjerene na rasprostranjenost pojedine jezične značajke u određenom arealu i iscertavanje izoglosa u odnosu na druge hrvatske, ali i druge slavenske punktove predviđene projektom. Istaknut će se prednosti metode lingvističke geografije koja se rabi u prikazu i analizi jezične raznolikosti u okviru toga projekta: svi su govori istraženi prema jednakomu upitniku s pitanjima koja omogućuju pregled svih jezičnih razina, ujednačeno je znakovlje i interpretacija. Upozorit će se na vrijednost usklađenosti prijenosa znakova zapisa u jedinstven font i sustav simbola, čime se osigurava preciznost u prikazu rasprostranjenosti pojedine značajke, odnosno uočavanje manje gustih i gušćih snopova izoglosa kojima se mogu definirati odnosi među hrvatskim punktovima, kao i među ostalim slavenskim govorima uključenim u taj atlas, ali i na nedostatnost broja odabranih hrvatskih punktova. Važnost ujednačene metodologije i utemeljenoga rastera punktova bit će argumentirana kartama rasprostranjenosti leksemâ sa značenjem 'pjejav' ekscerpiranih iz hrvatskih upitnika za projekt OLA i rječnika hrvatskih organskih idioma.

---

¹ Ovaj je rad napisan u okviru projekta *Općeslavenski lingvistički atlas i Europski lingvistički atlas* Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, koji je podupirala Hrvatska zaklada za znanost pod brojem HRZZ 8706. Ta se geolingvistička istraživanja nastavljaju u okviru projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju* (LinGeH), voditelja akademika Gorana Filipija, koji podupire Hrvatska zaklada za znanost.

1. Cilj i polazišta rada

Cilj je ovoga rada podsjetiti na metode korištene u izradi dijalektnih karata hrvatskih narječja iz rane faze takvoga kartografiranja² do ključnih recentnih karata: čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja, kao i na karte koje prikazuju stratifikaciju samo pojedinih dijalekata ili područja te distribuciju pojedinačnih značajki na određenom području. Zadatak je ovoga rada i usporediti metodologiju primijenjenu u izradi tih karata s metodologijom i mogućnostima prikazivanja na kartama izrađenim u okviru projekta *Općeslavenski lingvistički atlas*. Istaknut će se prednosti metode lingvističke geografije koja se rabi u prikazu i analizi jezične raznolikosti u okviru toga projekta, ali i upozoriti na nedostatnost broja odabranih hrvatskih punktova za taj atlas.

Da bi se moglo odgovoriti na temu ovoga rada, potrebno je barem ukratko podsjetiti na zasade lingvističke geografije i njezinu metodologiju prikazanu u sintetskim radovima, u prvom redu za potrebe ovoga rada i korištenu terminologiju u relevantnim radovima Jana Goossensa (1969, 1980), J. K. Chambersa i Petera Trudgilla (¹1980, ²2004).

Lingvističkoj geografiji ili geolingvistici, nastaloj krajem 19. i početkom 20. st. kao reakciji na mladogramatičarsko učenje, imanentna je jezična raznolikost. Lingvistička geografija, naime, od svojih početaka, zahvaljujući začetniku J. Gilliéronu i ideji prikupljanja podataka za jezični atlas Francuske, u fokusu ima novo područje istraživanja: odnos između jezika i prostora, točnije rasprostiranje jezičnih pojava u određenom arealu. Drugim riječima, lingvistička geografija istražuje područja koja obilježuju jezične razlike. Zadatak joj je prikazati proširenost jezičnih pojava, ali i analizirati razvoj zapaženih jezičnih promjena i ucrtati izoglose na kartama i jezičnim atlasima zahvaljujući čemu se mogu pratiti migracije stanovništva, međujezični i međudijalektni suodnosi u nekom arealu. Dijalektne su karte, koje su i primarnom temom ovoga rada, dakle imanentne geografskoj lingvistici i osiguravaju brži prikaz informacija.

No sâm su termin i područje istraživanja te jezične discipline u literaturi često različito tumačeni.³ Prema dijelu literature iz te discipline potječe kasnija metoda *riječi i stvari* (*Wörter und Sachen*) i arealna lingvistika (neolingvistika), koju neki autori drže samo pojednostavljenom lingvističkom geografijom shematiziranom u duhu mladogramatičarske škole. Ipak, u mnogim se nacionalnim lingvistikama lingvistička geografija i arealna lingvistika drže istom jezičnom disciplinom (Brozović Rončević i Štokov 2017: 64).

² Termin kartografiranje odnosi se na postupke koji vode izradi karata i na opis ili interpretaciju karata.

³ Tako je npr. Goossensov rad iz 1969. posvećen lingvističkoj geografiji (*Sprachgeographie*), a poglavlje u knjizi *Lexikon der Germanistischen Linguistik* iz 1980. arealnoj lingvistici.

Radi postavljenoga zadatka ovoga rada važno je istaknuti da se, ovisno o proučavanoj jezičnoj stvarnosti, prema tumačenju Jana Goossensa razlikuju tri tipa arealne lingvistike (1980: 445). Prvi je tip podsustavna arealna lingvistika koja se bavi razlikama i podudarnostima između geografskih varijanti jednoga jezičnoga sustava. Za drugi tip, dijasistemska arealna lingvistiku tipično je istraživanje skupina sustava, njihovih temeljnih sličnosti i razlika⁴ i izrada karata za atlase, a treći tip, arealna lingvistika intersustava proučava podudarnosti temeljnih jezičnih razlikovnosti s obje strane jezične granice, odnosno realizaciju istih značajki.

Jezične pojave istraživane unutar sva tri tipa arealne lingvistike mogu biti uključene u sve jezične razine i biti prikazane na različitim vrstama kartama: u fonetsko-fonološku razinu (kojom se bavi fonogeografija), razinu oblika riječi (koje proučava morfogeografija), morfosintaktičku razinu (odnosno razinu sintaktičkih značajki kojima se zanima sintaktička geografija), leksičko-semantičku razinu (proučavanu u geografiji riječi) i onomastičku (kojom se bavi geografija imena) (Goossens 1969: 24, 1980: 445). Na ranijim kartama prikazivane su prve tri, a leksik je zaobilazen.

Nakon određenoga cilja istraživanja unutar određene vrste arealne lingvistike i pojedine jezične razine, pri izradi karata prvi je korak konstrukcija mreže punktova, odnosno ključan je odabir odgovarajućega rastera. Idealna bi mreža bila s uključenim svim punktovima na proučavanu području, što je moguće samo kada je riječ o kartama koje prikazuju skupine govora, a već je na kartama pojedinoga dijalekta takav prikaz previše složen. Zato je važno odabrati više mjesta koja graniče s izoglosama, tako da se granične crte neke pojave mogu točno povući, što ipak osigurava veću preciznost. Usto, točnijem će rasprostriranjju pojedine istraživane pojave pridonijeti prethodno poznavanje jezične i zemljopisne stratifikacije na određenom području (Goossens 1980: 447). Drugi je ključni korak odabrati vrstu karte koja se želi izraditi i metodu (metode) koje će se koristiti.

S obzirom na odnos prema podatku koji donose, dijalektne karte mogu biti prikazivačke (samo prikazuju prikupljene podatke, bez daljnje analize, npr. fonetski zapis istraženih fonema, morfema, leksema) i interpretativne (nastoje objasniti podatke i donijeti zaključke). J. K. Chambers i Peter Trudgill (2004: 27–29) obje smatraju nedostatnima jer prva donosi previše, a druga premalo podataka. Odabir određenoga tipa ovisi o namjeni karata i atlasa.

Dvije su osnovne metode koje se rabe pri izradi karata. Pri prvoj, punktualnoj, podatci se za potvrđene punktove unose pojedinačno na kartu. Prvi je tip te metode tekstualan unos (potvrđeni fonem, oblik riječi, leksem u cijelosti uz punkt u kojem su ovjereni). Primjenjuje se u tzv. prikazivačkim kartama ili atlasima,

⁴ Jan Goossens napominje da se za nju često rabi termin dijalektna geografija, koju neki autori drže ipak različitom disciplinom usmjerenom samo na istraživanja koja zasebne dijalekte smještaju unutar određenoga područja.

koji ne sadrže interpretativne elemente i ne prikazuju jezično-geografske odnose. Drugi se tip odnosi na unos simbola. Preglednost se može povećati korištenjem različitih boja i varijacija simbola, pri čemu se u prikazu zanemaruju razlike koje se smatraju nevažnima, a povezani se oblici označuju istim znakom. U ovom su tipu prikaza rezultat već interpretativne karte ili atlasa (npr. Alinei 1983) koji sadrže legendu i komentare i pružaju uvid u jezično-geografske relacije (Goossens 1980: 448).

Pri drugoj, prekrivajućoj metodi potvrde se ne upisuju u kartu pojedinačno, već se podudarni ostvaraju graničnih mjesta označavaju samo jednom. Područja s identičnim pojavama obilježavaju se izoglosnom tehnikom, linijama, pri čemu nastaju plohe koje se mogu posebno istaknuti sjenčanjem crtama ili bojama. Takve su karte prikladne za pojednostavljivanje prikaza geolingvističkih odnosa u kojima je naglasak na detaljima nepotreban. Na prekrivajućim kartama mogu se koristiti i simboli složeni tako da odražavaju jezične strukture ili odnose među varijablama (Goossens 1980: 448). Složeni simboli pogodniji su za karte s manjim brojem punktova. Uz znakovnu metodologiju također je u pitanju interpretativan pristup jer se analiziraju: odnosi među dijalektima jednog jezika ili i nižih podustava, odnos središta dijalekta i rubnih područja, povezanost »s dijalektima susjednih srodnih jezika ili utjecaji onih nesrodnih, odnosi između arhaičnih i inovacijskih crta u dijalektima...« (Brozović 2001).

Uobičajeno je u lingvističkoj kartografiji kombiniranje punktualne i prekrivajuće metode. Prednost je njihova objedinjavanja u razgraničavanju područja i, istodobno, mogućnosti uočavanja dominantnoga lika. Na karti je obilježen svaki punkt u kojem je ispunjen upitnik: punktovi s dominantnim likom jednim znakom, a punktovi u kojima dolazi do odstupanja označeni su drukčijim simbolom. Jan Goossens upozorava kako pritom postoji mogućnost da je promatrana značajka svojstvena i neistraženim punktovima na određenom području, pa zaključci i ne moraju biti konačni (1980: 448). Nakon izrade karata u geografskoj je lingvistici sljedeći korak interpretacija karata, pri čemu treba uzeti u obzir izvanjezične i unutarjezične razloge rasprostranjenosti analizirane pojave.

Prva su istraživanja u lingvističkoj geografiji bila usmjerena na one jezične činjnice kojima se govor posebno isticao, pa nije bila moguća usporedba istraženoga korpusa, a budući da ni raster nije zacrtan prema unaprijed određenom načelu, ostale su praznine na kartama, što se nastojalo izmijeniti ponajprije radom na atlasima (Brozović 2001) jer »dijalektološki atlas, grubo rečeno, predočavaju rezultate dijalektološke analize, a dijalektološke karte rezultate dijalektološke sinteze« (Brozović 1963: 45).

2. Hrvatske dijalektne karte

Prvi prikazi hrvatskih narječja na dijalektnim kartama potječu s početka 20. st. Ovdje će se izdvojiti samo neke najvažnije karte prema kriteriju obuhvaćenoga područja, odnosno tipu jezične stvarnosti koju prikazuju, i korištenoj metodi (metodama), kako ih je u spomenutim radovima razložio Jan Goossens.

Belićeve karte s početka 20. st. prekrivajuće su „dijalektne grupe“ odijeljene su linijama koje izdvajaju snopove izoglosa, a s obzirom na prostor dijasistemske su. Na prvoj karti, iz 1905., čakavski je, kao i hrvatski (štokavski) „dijalekt“ (ne i kajkavski), promatran unutar „serbskago jazyka“,⁵ a na drugoj, iz 1909., prikazano je i prostiranje štokavsko-čakavskih i kajkavskih „dijalektnih grupa“ „srpsko-hrvatskoga jezika“. ⁶ Kasnije karte, npr. Hrastina karta „dijalekata hrvatskoga ili srpskoga jezika“ iz 1956.,⁷ Ivićeva dijalektološka karta „srpskohrvatskog jezičnoga područja“ iz 1958., karta „srpskohrvatskoga jezika“ Ivana Popovića iz 1960., Brozovićeve karta „današnjega rasporeda hrvatskosrpskih narječja“ (1970b), koje također uključuju kajkavsko narječje, prekrivajuće su i dijasistemske. S obzirom na to da koriste i sheme i boje i prikazuju odnose na području, i interpretativne su. Sve imaju nešto označenih orijentacijskih punktova.

Nastavno na karte na kojima su uključena sva tri narječja, među kartama zasebnih narječja posebnosti se uočavaju u prikazu štokavskoga narječja. Te su karte dijasistemske, temeljene ponajprije na akcenatskom kriteriju i odrazu *jata*, ali Rešetarova iz 1907.,⁸ Ivićeve iz 1956., odnosno ²1985., i 1988., Brozovićeve iz 1965b, 1970b, 1970c, karta dijalekata štokavske dijalekatne grupe iz 1993. (Kle-

⁵ Na toj karti nazvanoj *Dialektologičeskaja karta serbskago jazyka* Aleksandar Belić izdvaja hrvatski (odnosi se na hrvatsko štokavsko područje) i otočnoistarski, tj. čakavski dijalekt (uz zetsko-bosanski, središnji, kosovsko-resavski i prizrensko-timočki dijalekt).

⁶ Riječ je o karti *Die Gruppierung und das Gebiete der serbo-kroatischen Dialekte*. Kajkavska je „dijalektna grupa“ (uključeni su i gorskokotarski govori) posebnom linijom odvojena od „štokavsko-čakavske dijalektne grupe“. Štokavski dijalekti podijeljeni su na istočne i zapadne. U istočnoj, staroštokavštini, razlikuju se timočki i južnomoravski dijalekt, a u zapadnoj, novoštokavštini, istočni (ekavski) (kosovsko-resavski, šumadijski govori), južni (jekavski) (zetski, hercegovački govori) i zapadni (ikavski) govori. Čakavštinu autor klasificira u: istočne (ikavske), zapadne (ekavske) i južne (jekavske, lastovski dijalekt) govore.

⁷ Na toj je karti već zastupljena podjela i kajkavskoga „dijalekata“ (na ekavski i iekavski, dakle ne prema Ivšićevoj klasifikaciji), a čakavski je „dijalekt“, u odnosu na Belićevu kartu iz 1909. proširen i ikavsko-ekavskim tipom.

⁸ Karta je naslovljena: *Gebiet des Štokavischen Dialektes*. Autor je označio granicu štokavskoga područja i linije granica istočnih štokavskih, ekavskih, zetskih i jekavskih govora. Na drugoj karti u istoj knjizi iscrtao je štokavsku liniju u području zapadne Hrvatske. Već tada je rabio termin „miješani govori“: štokavsko-kajkavski i štokavsko-čakavski, a postavio je i pitanje o zasebnom statusu torlačkoga „dijalekata“ prema štokavskom, kao i kajkavskoga nasuprot štokavskoga i čakavskoga. Pavle Ivić 1956. uključuje torlačke govore među štokavske, 1958. ih ne spominje kao štokavske, a 1963. torlačkom daje „posebno mjesto“ unutar štokavskoga sustava.

menčić 1993) prekrivajuće su,⁹ dok je Lišćeva iz 2003. punktualna, a bojom je simbola određena pripadnost dijalektu. Takva je karta preciznija jer ne uključuje nenaseljeno područje koje prekrivajuće karte nužno obuhvaćaju. Sve su sintetske, a time i interpretativne, kao i prethodne karte.

Karte kajkavskoga narječja, primjerice Belićeva¹⁰ iz 1929., Brozovićeve¹¹ iz 1965a¹² i 1988. (potonja linijama razdvaja područja označena različitim bojama) podsustavnog su tipa, prekrivajuće s nešto orijentacijskih punktova i interpretativne. Lončarićeve karte iz 1982. (s 14 dijalekta), 1990., 1996. (s 15 dijalekata), sve do one iz 2018.,¹³ prekrivajuće su, s više označenih punktova unutar pojedinih dijalekata. Pripadaju interpretativnim kartama, uz ostalo i zahvaljujući tomu što autor označuje prijelazne i miješane govore (s čakavskim i sa štokavskim govorima). Ipak, zbog prekrivajuće je metode teško izbjeći nepreciznosti (npr. ogulinski je areal i kajkavski i čakavski i štokavski, a označen je kao „čisti“ kajkavski goranski govor).

Zasebne su karte čakavskoga narječja metodološki različite, ali podsustavne, i, s obzirom na to da prikazuju odnose unutar narječja, interpretativne. Finkine iz 1965. i 1971. prekrivajuće su, s nešto orijentacijskih punktova svakoga područja, a uz linije razgraničenja četiriju dijalekata poznatih već iz Hrastine karte „dijalekata hrvatskoga ili srpskoga jezika“, donose novi interpretativni element – linije čakavsko-kajkavskih govora. Brozovićeve karte, npr. iz 1970b, 1970c (na kojima je korištena metoda iscrtavanja površina) ili iz 1988. (na kojoj su dijalekti različito obojani) prekrivajuće su, ali i interpretativne zbog inovativne klasifikacije čakavskoga narječja u šest dijalekta prema refleksu *jata* i genetskom kriteriju – refleksima skupina **stj*, **skj*. Vjerojatno zbog složenosti unosa različitih idio-

⁹ Na većini su karata površine obilježene iscrtavanjem, a na nekim su i različitim bojama prekrivena područja pojedinih dijalekata, npr. Ivić 1988.

¹⁰ Belićeva je teorija o trovrstnoj osnovici kajkavskoga narječja nastala prema Lukjanenkovoj (1905) hipotezi. Međutim, iz Lukjanenkove se karte o takvoj podjeli kajkavskoga narječja ne može zaključiti. Iako je na karti označio granice županija i granicu kajkavskoga područja prema čakavskim, slovenskim naseljima i štokavskoj populaciji, interpretativni je dio izostao.

¹¹ Ivšićeva će karta, premda iz 1936., biti prikazana kasnije jer se odnosi samo na naglasne sustave.

¹² U hrvatskoj je dijalektologiji prihvaćena i Brozovićeve klasifikacija kajkavskoga narječja sa šest dijalekata (među recentnijom literaturom v. Kapović 2015: 44), temeljena na Belićevu konsonantskomu kriteriju i Ivšićevu akcenatskom kriteriju, među kojima je izdvojen i gorskokotarski dijalekt.

¹³ Neki autori slijede Lončarićevu podjelu na više dijalekata temeljenu na kombinaciji akcenatskoga i vokalskoga kriterija: razvoju nazala *ɔ* i slogotvornoga *ʃ* te *ě* i *ǣ* i njihovim odnosima (npr. Lukežić 2015: 276–280, Vranić i Zubčić 2018: 526). Mijo Lončarić u više je navrata precizirao polazišnu kartu (i zasebno karte pojedinih područja, npr. središnjozagorskoga, turopoljskoga) prema novijim terenskim istraživanjima. Stoga je potonja karta znatno preciznija, a izmijenjena su i imena dijalekata (npr. plješivičkoprigrorski u plješivičko-ozaljski).

ma na malom prostoru nisu uključeni u literaturi već tada poznati podatci.¹⁴ Istomu tipu, zbog uredničke odluke u knjizi u kojoj je objavljena, pripada karta Silvana Vranić i Sanje Zubčić iz 2018., koja prekrivajućom metodom slijedi Brozovićevu kartu. No, zahvaljujući novim spoznajama o čakavskom narječju, na njoj su preciznije definirani neki areali, a uneseno je i više orijentacijskih punktova unutar svakoga dijalekta ili na razmeđu. Karta ne prikazuje prijelazna područja poput Lončarićeve karte kajkavskoga narječja, a prema načelu da su govori koji sadrže i elemente jednoga ili druga dva hrvatska narječja, ali i dalje čuvaju određeni stupanj čakavnosti (Moguš 1977: 99), uključeni u čakavsko narječje, sadrži i dijelove koji su na karti kajkavskoga narječja označeni i kao kajkavski, a na karti štokavskoga narječja kao štokavski, npr. ogulinski areal, neke dugoreške govore, ozaljske govore. Metodološki unikatnu kartu čakavskoga narječja izradili su Božidar Finka i Milan Moguš i objavili ju 1977. Uz označavanje punktova različitim se znakovima uz ime naselja interpretira stupanj čakavnosti njegova govora (ne i pripadnost dijalektu).¹⁵ Usto, karta sadrži i tumač i kriterije prema kojima su autori uključivali dijalektne punktove. Takvim su postupkom uspjeli »obuhvatiti svaki mjesni govor što se na bilo koji način može svesti pod čakavski nazivnik« i postići da se »granice čakavskih govora prema nečakavskima ne određuju pomoću linija razgraničenja« (1977: 99), što je u prikazu jednoga sustava zasigurno najprecizniji postupak. Na karti su Josipa Lisca iz 2009. također uneseni punktovi, ali različitom je bojom imena unesenih naselja određena pripadnost dijalektu. Kao i na karti štokavskoga narječja istog autora, izbjegnuti su nedostaci prekrivajuće metode kojom se zahvaća i nenaseljeno područje katastarskih općina ili (i) neistraženo područje.

Karte koje prikazuju stratifikaciju podsustava pojedinih hrvatskih dijalekata relativno su rijetke, zahtijevaju podrobno terensko istraživanje većega broja punktova prema većemu broju značajki i, najčešće, uočavanje gušćih snopova izoglosa na razini poddijalekata. Za izradu je nekih primijenjena kombinirana metoda, dio ih je prekrivajućih, a nekima su označeni punktovi. Prvoj skupini pripadaju, primjerice, Hrastina *Karta čakavsko-štokavskih govora u Istri* iz 1964., tj. 1966., na kojoj autor prikazuje područje koje Brozović kasnije imenuje kao ju-

¹⁴ Primjerice, grobnički bi tip u zaleđu Rijeke, poznat iz magistarske radnje Ive Lukežić, trebao biti obilježen žutom bojom, kao i ostali dijelovi ikavsko-ekavskoga dijalekta, ali u zaleđu je Rijeke jedino zeleno obojan dio ekavskoga dijalekta; nema ekavske sinkope Crikvenice na području susjednih ikavsko-ekavskih govora itd. No, uopćavanje na takvim kartama ne začuđuje. Treba imati na umu mjerilo karte (primjerice na kartama u mjerilu 1 : 2 900 000 jedan cm na karti predstavlja 29 km u prirodi) i koliko punktova može uopće biti uneseno na površinu karte.

¹⁵ Podjela na dijalekte prema odrazu *jata* (i razvoju skupina **stj*, **skj*) u recentnoj se slavističkoj literaturi uglavnom zaobilazi jer autori čakavsko područje klasificiraju ponajprije prema akcenatskim kriterijima (postojanju neocirkumfleksa i naglasku pred sonantom, v. primjerice u Vermeerovu radu iz 1982.).

goz zapadni istarski ili čakavsko-štakavski dijalekt,¹⁶ ili Sekerešova *Karta slavonskog dijalekta* iz 1967., na kojoj uz iscrtane površine autor unosi i punktove unutar pojedinih poddijalekata. S obzirom na to da prikazuje poddijalekte¹⁷ s pripadajućim im skupinama govora, a naznačena je i pretpostavljena granica slavonskoga dijalekta u odnosu na susjedne dijalekte,¹⁸ kao i prethodna, interpretativna je. Među kartama kajkavskih dijalekata u toj se skupini izdvaja podsustavna i interpretativna *Karta međimurskoga dijalekta* Đure Blažeke iz 2004., na kojoj su kombinacijom prekrivajuće i punktualne metode omeđena tri poddijalekta¹⁹ s reprezentativnim punktovima. Kombiniranomu tipu punktualne metode i simbola pripadaju dvije podsustavne i interpretativne karte: čakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta Ive Lukežić iz 1990. i čakavskoga ekavskoga dijalekta Silvine Vranić iz 2005. Na prvoj se razlikuju simboli pripadnosti pojedinomu poddijalektu, a na drugoj se dodatno, obojenim rubovima pojedinoga znaka, određuju i suodnosi središnjih i rubnih govora unutar svakoga poddijalekta.²⁰ Za razliku od spomenutih karata, *Karta zapadnoga dijalekta* Ankice Čilaš Šimprage (2010: 221), nastala izdvajanjem iz Brozovićeve karte štokavskoga narječja, prekrivajuća je, a karta kajkavskoga gornjosutlanskoga dijalekta Anite Celinić (2011: 24) punktualna je, no s obzirom na to da su punktovi uključeni na kartu na temelju niza značajki i njihove sinteze u tekstu, i interpretativna je.

Karte hrvatskih areala uglavnom su rezultat kombinacije različitih metoda i interpretativne su, a manji je broj samo prekrivajućih ili samo punktualnih. S obzirom na njihovu brojnost izdvojiti će se samo neke svakog tipa. Među prvima su npr. Ribarićeva *Dijalektološka karta poluotoka Istre* iz 1916. (ili 1917.), ali objavljena prvi put tek 1940. (Ribarić 2002: 237). Na karti je ucrtan niz punktova međusobno odijeljenih različitim graničnim crtama, a popraćena je legendom „jugoslavenskih narječja“²¹ te triju „romanskih narječja“. Karta Mieczysława Małeckog iz knjige *Slavenski govori u Istri* (1930.), na kojoj autor razgraničuje dijalektne tipove čakavskih, slovenskih, štokavskih te čakavsko-štokavskih i čakavsko-slovenskih govora (u suvremenim istraživanjima izmijenjene terminolo-

¹⁶ Autor izdvaja „štokavske ikavske govore“ uz Premanturu (na Brozovićevoj su i kasnijim kartama isti govori unutar jugozapadnoga istarskoga dijalekta) i perojski govor.

¹⁷ Tri su poddijalekta zastupljena prema toj klasifikaciji: posavski, podravski i južnobaranjski.

¹⁸ Tj. u odnosu na kajkavski, zapadni (odnosno štokavski ikavski dijalekt, S. V.), istočnohercegovački i šumadijsko-vojvođanski dijalekt.

¹⁹ Riječ je o gornjem, srednjem i donjem poddijalektu, unutar kojih u tekstu razlikuje i podskupine. Na ostalim kartama autor je prikazao rasprostranjenost pojedinih jezičnih značajki.

²⁰ Na prvoj se karti razlikuju primorski, rubni i kontinentalni poddijalekt, a na drugoj karti, koja je težila terminološkoj usklađenosti s klasifikacijom u knjizi *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt* Ive Lukežić, u kojoj je prvi put opisan jedan čakavski dijalekt na razini sustava, uočavaju se četiri poddijalekta: primorski, središnji istarski, sjeveroistočni istarski i otočni poddijalekt.

²¹ Autor razlikuje više narječja „istarskih jugoslavenskih starosjedilaca“ i više „narječja novih jugoslavenskih naselja“.

gije), također je rezultat kombiniranja prekrivajuće i punktualne metode s imenima naselja. Takav je pristup autoru omogućio na izuzetno mozaičnom istarskom prostoru simbolima odvojiti slavenska, talijanska, rumunjska i talijansko-slavenska naselja, a s druge strane pregledno predočiti spomenute različite dijalektne tipove. Kombiniranom metodom, ali uporabom znakova, izrađene su primjerice *Karta gorskokotarskih govornih sustava* Vide Barac-Grum, objavljena 1993., koja je punktualna, ali je pripadnost pojedinomu tipu određena različitim simbolima, i karta *Govori otoka Krka* Ive Lukežić i Marije Turk iz 1998., na kojoj autorice također punktualnom metodom uključuju pojedinačne govore, ali različitim simbolima određuju njihovu pripadnost jednomu od šest utvrđenih govornih modela. Lončarićeva karta sjeveroistočnih kajkavskih govora (1981, 1990), iako primarno prekrivajuća, donosi i više punktova unutar pojedinoga dijalekata i interpretativna je. Drugomu tipu područnih karata, prekrivajućim, pripada karta širega virovitičkoga područja s prostornim rasporedom pojedinih govora Božidara Finke i Mije Lončarića (2005: 366), na kojoj autori dijelovima iscertanim različitim linijama predočuju stratifikaciju pojedinih dijalekata štokavskoga i kajkavskoga narječja. No, s obzirom na to da ocrtavaju suodnos različitih dijalekata dvaju spomenutih narječja, karta je i interpretativna. *Karta hrvatskih govora u Gradišću* Gerharda Neweklowskoga iz 1969., pak, kao temeljnu donosi liniju razgraničenja hrvatskih govora u Austriji, Slovačkoj i Mađarskoj s nešto označenih punktova, dok je karta istog autora *Lage der kroatischen Ortschaften* (gradišćanskih govora) iz 1978. punktualna i predstavlja treći tip područnih karata.

Od samoga početka kartografiranja unutar hrvatske dijalektologije, zastupljene su i karte koje pokazuju distribuciju pojedinačnih značajki na razini narječja ili određenog areala primjenom različitih metoda i redom su interpretativne. Dominantna je kombinirana tehnika, primjerice *Karta posavskoga govora* prema nglasnim uzorcima Stjepana Ivšića (1913, I: 126) punktualna je, ali s linijama razgraničenja pojedinih tipova. *Karta hrvatskih kajkavskih akcenatskih tipova u četiri grupe* istog autora iz 1936. prekrivajuća je i punktualna, s naznačenim varijacijama među govorima te granicom koja dijeli mlađe od starijih skupina i izoglosom oksitoneze tipa *ženã*. Stjepan Sekereš na kartama *Govor Virovitice i okoliće* (1975: 203–207) punktualnom je metodom odvojio (hrvatske i srpske) govore s obzirom na ijekavski i ekavski refleks *jata* i skupinu *št* (s područjem na kojemu se presijecaju dvije značajke), a izradio je i dvije akcenatske karte: kartu rasprostiranja metatakse, duljenja pred sonantom i vrste uzlaznog naglaska te kartu nekih glagolskih oblika. Vesna Zečević (1993) na nekoliko je karata kombiniranom prekrivajućom i punktualnom metodom razradila tipološku klasifikaciju kajkavskih govora na tri grupe s obzirom na neutralizacije fonoloških opreka u određenim položajima i uspostavila njihove međusobne odnose, npr. na karti *Odnos centra i periferije unutar 1. i 2. grupe kajkavskih govora na fonološkoj razini* uključene su i silnice razvoja od središta prema periferiji analiziranoga područja.

Mira Menac-Mihalić i Jela Maresić na kartama križevačko-podravskog areala (2008) unose punktove, ali i uporabom različitih znakova predočavaju razmještaj pojedinih značajki²² u osam punktova tih kajkavskih govora. Kombiniranom su metodom (punktualnom i simbolima) izrađene i karte Gerharda Neweklowskog na kojima je prikazana distribucija nekih osobitosti²³ u gradišćansko-hrvatskim govorima (2010: 249–251). Ankica Čilaš Šimpraga (2010: 222 i 223) punktualnom metodom u kombinaciji sa zasebnim znakovima na kartama ikavskih što-kavskih govora između rijeke Krke i Neretve predstavlja rasprostranjenost triju značajki,²⁴ a Ivana Kurtović Budja jednakom metodologijom status dviju osobitosti²⁵ u osam kopnenih čakavskih govora u okolici Zadra, Šibenika i Splita. I na najnovijim kartama širega područja koje donose raspored neke jezične značajke korištena je kombinirana metoda: Sanja Zubčić (2017) različitim je bojama znakova klasificirala govore s obzirom na broj kategorija u kojima je ovjeren neocirkumfleks. Na dvjema je zasebnim kartama uključila punktove prema potvrđenosti neocirkumfleksa u kategoriji prezenta glagola *e*-tipa i u kategoriji određenih pridjeva, a na trećoj, sintetskoj karti, prikazala rasprostranjenost toga naglasaka u čakavskim govorima prema intenzitetu te pojave (od zastupljenih šest kategorija naniže).

Uz neke spomenute recentnije karte i na gotovo najranijim su hrvatskim dijalektnim kartama korištene i izoglose. Tako je Mieczysław Małecki na *Karti otoka Krka* iz 1929. (2007: 139) predočio 11 izoglosa koje razdvajaju krčko područje. Prva je izoglosa temeljna i označuje istočnu i sjevernu granicu prema nekim fonološkim i morfološkim razlučnicama,²⁶ pa je sjeverno, južno i dio istočnoga krčkoga područja podudarnih rezultata, a ostalih je 10 izoglosa prostorno samo djelomice kompatibilno. Usto je autor priključio i pojašnjenje karte. Uz kartu, pak, *Slavenski govori u Istri* iz 1930. (2002: 126–127) donio je i karte nekoliko izoglosa,²⁷ no, bez tumačenja uz izoglose koje nisu kružne teže je uočiti s koje se strane potvrđuje lik unesen na legendu.

²² Riječ je o statusu intonacijske opreke, obezvučenju zvučnih suglasnika na kraju izgovorne cjeline, refleksima stražnjega nazala i slogotvornoga *l*, i morfološkim osobitostima: nastavku I jd. imenica *e*-vrste, DL jd. imenica *e*-vrste, množinskih padeža imeničke deklinacije i upitnoj zamjenici za ‘živo’.

²³ Redom: zamjenice ‘što’ i refleksa *jata*, akcenatskih ovjera tipova *noga* i *otac* i rasprostranjenost *-l* participa.

²⁴ Odnosno razvoja skupina **stj*, **skj*, **zgj* i **zđj*, statusa *-m* u finalnoj poziciji i statusa *-l* u finalnoj poziciji.

²⁵ Tj. zatvorenoga dugog *ā* i dužinu slogotvornoga *r*.

²⁶ Kriteriji su: refleks *šva* u *a*, razvoj slogotvornog *l* u *u*, *-e* u G jd., A mn. imenica ž. r. glavne deklinacije i oblici imenica tipa *lokva*, *zelje*.

²⁷ Na prvoj su objedinjene izoglose naglašene ultime i kanovačkoga duljenja, zatvorenoga *a*, razvoja stražnjega nazala u *o*, na drugoj ostvaraj diftonga *ie* i *uo*, dugoga *ō* i dugoga *ū*, refleksa *jerova* i razvoja nekih palatala.

3. Karte hrvatskih govora u okviru *Općeslavenskoga lingvističkog atlasa*

Prema području koje obuhvaćaju atlasi se dijele na: nacionalne atlase, atlase dijalekata narječja, regionalne atlase, atlase jezičnih porodica, dijalekata jezičnoga saveza, a najveće područje obrađuju atlasi četvrte generacije kojima je obuhvaćeno veće područje (poput *Sredozemnoga atlasa*), pa i kontinenti (npr. *Evropski lingvistički atlas – Atlas linguarum Europae*) (Alinei 1983: XIX, Brozović 2001).

Općeslavenski lingvistički atlas (OLA)²⁸ pripada atlasima jezičnih porodica i karte toga atlasa primarno su usmjerene na rasprostranjenost pojedine jezične značajke (fonološke, morfološke, sintaktičke, semantičke, leksičke razine) u određenom arealu i iscertavanju izoglosa u odnosu na druge hrvatske, ali i druge slavenske punktove predviđene projektom. Za istraživanje u okviru projekta predviđeno je 39 hrvatskih govora.

Niz je prednosti metodologije primijenjene u prikazu i analizi jezične raznolikosti u okviru toga projekta: svi su govori istraženi prema jednakomu upitniku s pitanjima koja omogućuju uvid u sve jezične razine; ujednačenošću prijenosa znakova zapisa u jedinstven font (00 ZRCola), koji se i dalje dopunjuje, ovisno o potrebama zapisa glasova pojedinih slavenskih govora, osigurava se podudaran zapis svih govora, a izrađenim sustavom simbola (mapOLA) olakšana je usporedba i povećana preciznost prikaza rasprostranjenosti pojedine značajke, odnosno uočavanje manje gustih i gušćih snopova izoglosa punktova uključenih u projekt; usklađenim se elementima interpretacije znakova točnije utvrđuju veze (dijakronijske i sinkronijske) među dijelovima jednoga sustava ili među različitim sustavima.

Kada je riječ o hrvatskim organskim idiomima, novija terenska istraživanja pokazuju potrebu obrade većega broja punktova jer je uočeno da punktovima zastupljenim u projektu nisu svojstvene neke važne značajke ovjerene u preostalim hrvatskim organskim idiomima (npr. u okviru fonološko-fonetske serije OLA specifičnosti refleksa *šva*, refleksa stražnjega nazala). Jedino rasterom koji bi postavili hrvatski jezikoslovci na temelju poznavanja stanja na terenu, moguće bi bilo prikazati vjernu sliku raznolikosti unutar hrvatskih narječja,²⁹ ali i suodnosa

²⁸ Povjerenstvo je toga atlasa osnovano 1958. pri Međunarodnom komitetu slavista. Upitnik za OLA s 3454 pitanja (za 1500) punktova tiskan je 1965. Predviđene su dvije serije karata: leksičko-tvorbena i fonetsko-gramatička. Hrvatski su punktovi uključeni i u knjigu *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslavenskim lingvističkim atlasom* (Akademija znanosti i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1981.). Hrvatski tim uključen u projekt OLA izradio je fonetsko-gramatički svezak o refleksima *jora* i *jera* u slavenskim jezicima koji je objavljen 2006. (2007.).

²⁹ Tako bi prikupljeni i predstavljeni podatci te interpretacije bili iznimno važni i za izradu

hrvatskoga jezika s drugima. U interpretaciji arhivskoga narječnoga gradiva također su detektirani problemi: građa je bilježena različitom transkripcijom, neujednačenim lingvističkim simbolima, zapisi komentara nisu uvijek usklađeni i sl., pa je načela zapisa ovjera i iznošenja komentara trebalo dopuniti, ali tako da budu što kompatibilnija s načelima dogovorenim za ostale jezike, što jedino omogućuje usporedbu. Usto, pokazala se i potreba revidiranja ranijih istraživanja.

Postupak izrade pojedinačne, primjerice leksičko-tvorbene, karte u okviru ovoga projekta već je uvriježen. Pri izradi se, nakon unosa u tablice potvrda iz građe u upitnicima i njihova izvođenja te punktova u kojima su ovjereni,³⁰ zbrajaju punktovi s ovjerama učestalih korijena, s rjeđe zastupljenim pojedinačnim korijenima (ovjerenim do u tri punkta), koji se također kartografiraju, i s pojedinačnim potvrdama korijena koji se ne kartografiraju. Uz brojeve pojedinačnih punktova na karti dodaju se i mapOLA znakovi, koji bi trebali sadržavati zajedničke elemente za lekseme s istim korijenom ili za jednake morfeme uz različite korijene. Legende i komentari o građi sastavni su dio karata koje se kasnije slažu u atlase.

Na postupcima su primijenjenim za karte OLA temeljene i neke karte hrvatskih organskih idioma, primjerice karta rasprostranjenosti razvoja *ę u primjerima ‘jezik’, ‘jetra’, ‘žeđ’ Mire Menac-Mihalić i Anite Celinić iz 2013., usporedba glagolskih sufikasa *nq/**ny* u hrvatskim govorima u Mađarskoj i u Hrvatskoj iz 2016., distribucija progresivnoga pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa u hrvatskim govorima istih autorica iz 2017., a prema jednakim je načelima izrađena karta (bez mapOLA znakova) Silvane Vranić (2017) o refleksu *q u istarskim čakavskim govorima zastupljenim u dijalektološkim atlasima.

Izneseni su se postupci slijedili i pri izradi karte L 1904 ‘имеющий веснушки’³¹ u okviru leksičko-tvorbene serije projekta OLA. Na prvoj priloženoj karti predstavljen je moguć prikaz ovjera u hrvatskim punktovima unutar OLA u kojima je zabilježen.³² Međutim, na temelju poznavanja terena uočeno je da leksemi i oblici zabilježeni u punktovima uključenim u projekt OLA ne pruža-

---

budućega hrvatskoga jezičnog atlasa. Naravno, nije realno unutar *Općeslavenskoga lingvističkoga atlasa* prema površini koju u odnosu na druge slavenske zemlje zauzima Republika Hrvatska očekivati raster kojim bi sasvim bila pokrivena jezična raznolikost hrvatskih govora. Dobar je prijedlog mreže punktova i kriterija predstavljen u Brozović-Rončević i Štokov (2017: 83–86).

³⁰ Uz tablice potvrda na pitanja upitnika izrađene su i tablice sa standardnojezičnim likovima svakog jezika, tzv. PREVOla.

³¹ U izradi su te karte svih zastupljenih jezika iz hrvatske delegacije radile Anđela Frančić i Silvana Vranić. Na kartama priloženim uz ovaj članak prikazana je distribucija likova u hrvatskim punktovima znakovljem za koje su se suautorice odlučile prema ovjerenim korijenima i sufiksima, međusobnim odnosima sufikasa te pojedinačnim zasebnim ovjerama.

³² V. popis punktova i ovjera u daljnjemu tekstu pod naslovom *Građa za kartu iz OLA punktova sa značenjem ‘pjegav’*.

ju stvarnu sliku o rasprostriranju korijena i sufikasa riječi sa značenjem ‘pjejav’ u hrvatskim organskim idiomima te su radi točnije distribucije potvrda konzultirani drugi izvori i rezultati predloženi na drugoj jezičnoj karti. Budući da pridjev ‘pjejav’ nije uključen u *Hrvatski dijalektološki (jezični) atlas* (HDA, odnosno HJA), za koji je korištena metodologija istraživanja najbliža načinu istraživanja na projektu OLA,³³ pretraženi su objavljeni rječnici organskih idioma,³⁴ osim onih neznatnih.³⁵ Nažalost, rječnici zasebnih štokavskih organskih idioma rijetki su, pa je i dalje velik dio područja nepokriven, kajkavski i čakavski rječnici, iako brojniji, također nisu jednoliko raspoređeni ni prema teritorijalnoj ni dijalektnoj pripadnosti, a u mnogim rječnicima svih triju narječja leksemi sa značenjem ‘pjejav’ nisu uključeni kao natuknice,³⁶ pa ni punktovi na koje se odnose takvi rječnici nisu uvršteni u kartu.³⁷ Usto, nisu uzete u obzir potvrde uključene jedino u oprijemjenjima, ovjere leksema sa sličnim značenjem,³⁸ niti one u rječnicima

³³ Taj bi korpus svakako bio pogodniji za istraživanje jer su u njemu ravnomjerno zastupljeni punktovi svih hrvatskih narječja, metoda istraživanja jednaka je, a istraživači su nastojali slijediti određeni sustav grafema za ovjere glasove.

³⁴ Za prekrivenost područja rječnicima organskih idioma v. funkcionalne karte u Lisac 2018. U tekst su uključeni mnogi manje ili više vrijedni rječnici, objavljeni do 2015. g. prema pripadnosti narječju, a na priloženim kartama i prema područjima. Za ovaj je rad uz te rječnike konzultiran i grobnički rječnik Ive Lukežić i Sanje Zubčić iz 2007. te novaljski rječnik Silvine Vranić i Ive Oštarića iz 2016. V. popis punktova i ovjera u daljnjemu tekstu pod naslovom *Građa za kartu iz rječnika hrvatskih govora sa značenjem ‘pjejav’*.

³⁵ Među izvorima popisani su samo rječnici iz kojih je, prema zadanim kriterijima, bilo moguće preuzeti podatke, a nisu nabrojani u literaturi, ili oni na koje se u tekstu poziva.

³⁶ U nekim je punktovima terenskim istraživanjem zabilježen leksem sa značenjem ‘pjejav’, ali govor nema rječnika ili u postojećem rječniku nema natuknice. Tako je, primjerice, Filip Galović zabilježio na terenu: *piĝav* (Lumbarda), *piĝav* (Stomorska, Donja Poljica, Split), *pāstrav* (Grohote, Rogač), *šājav* (Drvenik). U govoru Mošćenica zabilježila sam *pikast*, u govoru Pasjaka, uz *pikasto* u rječniku, ovjereno je i *pēgast*, u govoru Kastva *pēgućāv* i *pēdoćāv*, u govoru Kostrene *pēgućāv*, u govoru Metajne *piĝućāv*, u govoru Korčule *piĝav*, u svim punktovima uvijek u značenju ‘pjejav’. Zahvaljujem kolegama Filipu Galoviću i Joži Horvatu na pomoći u prikupljanju podataka za ovaj rad.

³⁷ Tako se postupilo i kada se na temelju zabilježene imenice moglo pretpostaviti da je i pridjev dijelom leksika pojedinoga idioma. Naime, za punktove su unutar projekta OLA uneseni samo pridjevi (opisni nazivi nisu uključeni na kartu), pa, kompatibilnosti radi, i za primjere ekscerpirane iz rječnika hrvatskih organskih govora vrijedi sljedeće: kada pridjev nije zabilježen, punkt nije uvršten u kartu. Primjerice, u *Rječniku grada Korčule* Damira Kalogjere, Mirjane Fattorini Svobode i Višnje Josipović Smojver iz 2008. zabilježena je *piĝa*, ali nema pridjeva *piĝav*, u rječniku Blata Petra Milata Panže iz 2015. unesen je leksem *petāfija* ‘pjeja na koži’, u rječniku Fužina Zlate Bujan-Kovačević iz 1999. samo *pēguća*, ali ne i pridjev, pa ti punktovi nisu označeni na karti. Naknadnom bi provjerom zasigurno u mnogim govorima bili potvrđeni i pridjevi, kao što je u govoru grada Korčule. Ima i rječnika u kojima je to značenje možda slučajno izostalo, npr. u sičanskom rječniku Emine Berbić-Kolar i Ljiljane Kolenić iz 2014. natuknica *piĝnja*, ž. r. ima značenje ‘točkica, pjegica’, ali uz *piĝnjast* stoji samo ‘točkast’.

³⁸ Tako nisu ekscerpirani primjeri uz koje uz ‘pjejav’ stoji i dodatno pojašnjenje, npr. *pērgast* ‘pjejav, siv s poprečnim crnim prugama (kokoš)’ (Šatović i Kalinski 2012: 353) ili *rūgan*

širega područja kada nije naznačeno u kojemu je točno punktu primjer ovjeren.³⁹

3.1. Građa za kartu iz OLA punktova sa značenjem ‘pjegav’⁴⁰

22 Žminj *'pikas*; 23 Cres –; 24 Dobrinj *'piguľav*; 25 Rukavac *'peguľav*; 26 Močila *pə'gučaf*; 27 Domagović *p'jegaf*; 28 Domaslovec *'žaltaf*; 29 Sv. Križ Začretje *b'rižžaf*; 30 Cubinec *purgē:tlif*; 31 Prelog *'žq:ltavi*; 32 Virje *'purast*; 33 Trnovac *óspičav*; 34 Brinje –; 35 Trebarjevo Desno *'pežžaf*; 36 Mala Peratovica *pjèga:v*; 37 Sali *'šq:r / 'šua:r*; 39 Magića Mala *pìgav, pàčkav*; 40 Strizivojna *plègav*; 41 Valpovo *'pegav*; 42 Komiža *'piguľov*; 43 Trogir *'pastrav*; 44 Vrbanj *mā:tan*;⁴¹ 44a Kruč –; 45 Otok *pìgav*; 52 Gradište *pèga:*; 56 Cavtat –; 65 Lastovo –; 146a Stinjak *'pikuľaf*; 147a Čemba *'pikučef*; 148a Pajngrt *šà:r*; 150 Pogan *pirga:v*; 151 Dušnok *pègav*; 153 Homok –.

3.2. Građa za kartu iz rječnikâ hrvatskih govora sa značenjem ‘pjegav’

01 Cerje *pèrgav* ‘točkast, pjegav, pirgav’ (str. 244), *pìkmast / pìknast* ‘točkast, pjegav’ (str. 353); 02 Sv. Ivan Zelina *lisast* ‘pjegast’ (str. 131), *pèrgast* ‘pirgast’ (str. 218); 03 Varaždin *p'ikasti* ‘1. pjegav, 2. bodljikav’ (str. 621) / *p'iknasti* ‘pjegav, točkast’ (str. 622); 04 Đurđevac *pèrgav / pèrgast* ‘koji ima pjege, pjegav’ (str. 468), *pìknay* ‘koji ima pjege, pjegav’ (str. 476); 05 Đelekovec *pikasti* ‘točkast, pjegav’ (str. 109), *žaltavi* ‘pjegav’ (str. 206); 06 Sv. Đurd *žaltavi* ‘pjegav’ (str. 588); 07 Prelog *žaltavi* ‘pjegav’ (str. 847); 08 Mursko Središće *puržavi* ‘pjegav’ (str. 359); 09 Ozalj *pìkast* ‘pjegav, pirgav’ (str. 386); 010 Ravnice *p'ejgast* ‘pjegav’ (str. 179); 011 Delnice *pèjgaf* ‘pjegav’ (str. 250); 012 Juršići *pìkast* ‘pjegav’ (str. 198); 013 Svetvinčenat *pìkast* ‘pjegav’ (str. 70); 014 Labin *pikas* ‘pjegav’ (str. 163); 015 Orbanići *pikas* ‘dotted, spotted, speckled’ (str. 518); 016 Boļjun *pikas* ‘pjegav po tijelu’ (str. 180); 017 Pićan *pikas* ‘pjegav’ (str. 83); 018 Mrkoči *pikas* ‘1. pjegav u licu; 2. točkast’ (str. 390); 019 Pasjak *pikasto*, s. r. (49); 020 Grobnik *plàčāv*⁴² ‘pjegav u licu’ (str. 474); 021 Kopolje *pìknjičav* ‘pjegav’

‘grahorast, pjegav, zelenkastosiv’ (Šatović i Kalinski 2012: 244).

³⁹ Ivica i Filip Gusić (2004) u predgovoru rječniku Dalmatinske zagore i zapadne Hercegovine pišu: »Prema tome, kad se u rječniku navede neka riječ, to nikako ne znači da je ona uobičajena za cijelo obrađeno područje. U rječniku ne navodimo u kojim se područjima koristi pokoja riječ čak ako to i znademo.« U Jakšićevu *Ričniku govora slavonskih, baranjskih i srijemskih* (2015) nije naznačeno mjesto (pa ni ono iz kojega su primjeri najčešće preuzeti), a zahvaćeno je područje preveliko da bi zabilježeni leksem mogao biti reprezentativan za sve govore.

⁴⁰ Crtom (–) predstavljeno je nepostojanje podatka u građi OLA (pa i kada je zabilježena imenica od koje je pridjev tvoren), a kosom crtom (/) odvajaju se varijante na razini fonetike i fonologije ili morfologije u istom punktu. Građa iz punktova OLA bilježena je transkripcijom OLA; ostala građa nije ujednačavana, već je donesena prema zapisu autorâ.

⁴¹ Ovaj je leksem, kao i *māčav* (031 Perušić), nastao prema tal. *macchia*.

⁴² Prema Skokovu tumačenju ovaj bi se leksem tvorilo od psl. **polt-* od ie. **pel-* ‘koža’ (Skok II, 679).

(str. 618); 022 Zvečaj *pìrgav* ‘pjegav’ (str. 92); 023 Omišalj *pègućav* ‘pjegav, posut pjegama po licu ili koži’ (str. 216); 024 Novi Vinodolski *pìhućav* ‘pjegav’ (str. 199); 025 Crikvenica *pìgućāv* ‘pjegav’ (str. 181); 026 Novalja *pigućiv* ‘pjegav’ (str. 480); 027 Pag *pigućiv* ‘koji ima pjege ob. na licu’ (str. 290); 028 Bibinje *pìrgast* ‘koji ima pjege po koži, sitne točkaste pjege po licu’ (str. 495); 029 Kaštela *pìknjast* / *pìknjāv* ‘1. točkast, 2. pjegav’ (str. 251); 030 Selca *picūgov*⁴³ ‘čije je lice obasuto pjegama’ (str. 397); 031 Perušić *māćav* ‘1. pjegav, 2. bolestan’ (str. 177), *pìgav* ‘pjegav’ (str. 267) / *pigućavi* ‘pjegavi’ (str. 267), *pìrgav* ‘1. konj sive boje s bijelim pjegama, 2. pren. jako pjegav’ (str. 268); 032 Škabrnja *pìrgov* ‘pjegav’ (str. 94); 033 Promina *pirgav* ‘pjegav, onaj koji ima pjege (po licu)’ (str. 62); 034 Studenci *pìrgast* ‘pjegav, šaren, sivobijel’ (str. 332); 035 Imotski *pìngav*⁴⁴ ‘pjegav’ (str. 258); 036 Kuna Pelješka *pigāvo*, s. r. ‘pjegavo’ (str. 91); 037 Stari Mikanovci *pegast* / *pegav* ‘pjegav, pirgav’ (str. 181), *pirgav* (str. 184); 038 Kupašina *pìgav* ‘koji ima pjege, pjegav’ (str. 392); 039 Mundimitar *pèkjast* [pèkast] ‘šaren, pjegav’ (str. 111) / *pètjast* [pètast]⁴⁵ ‘šaren, pjegav’ (str. 112); 040 Kruč *šar* ‘šaren, pjegav’.⁴⁶

⁴³ U ovom je primjeru provedena metateza.

⁴⁴ I ovaj oblik treba povezati s korijenom *pēg-* (PIE **poig-*Cogn. Skt. *piṅgalā-* (AV+) adj. ‘reddish brown, reddish yellow, greenish yellow’; Lat. *pingō* ‘paint’, Derksen 2008: 397).

⁴⁵ U ovim je primjerima, kao što pišu Walter Breaux i Giovanni Piccoli za Kruč (2000: 142), vjerojatno riječ o korijenu nastalom prema *pecchie* ‘chiazza’, što je G. Finamore (1893) zabilježio u govorima pokrajine Abruzzo (Kruč i Mundimitar pripadaju susjednoj pokrajini Campobasso).

⁴⁶ Za nazive koji su zastupljeni rjeđe, do u tri punkta, prema kriteriju se OLA kartografiranja donosi temeljna oznaka za pojedinačni znak, npr. na karti OLA simbol ◀ za korijen i morfeme (*pik*)-*ut-j-av-ь* stoji uz punktove 146a, 147a, a na Karti ‘pjegav’ s hrvatskim punktovima zastupljenim u OLA i u rječnicima za jednak je kartografirani korijen s različitim sufixima uvršten jednak znak, ali crvene boje ◀. Koji je polazišni oblik kojega primjera vidljivo je iz priložene građe. Tako je (*pik*)-*n-ast-ь* polazišni oblik za *pikmast/piknast* (01 Cerje), (*pik*)-*n-j-ast-ь* za *piknasti* (03 Varaždin) i *piknjast* (029 Kaštela), (*pik*)-*n-av-ь* za *piknav* (04 Đurđevac), (*pik*)-*n-j-av-ь* za *piknjāv* (029 Kaštela), (*pik*)-*n-j-ič-av-ь* za *piknjičav* (021 Kompolje). Za nove se pojedinačne nazive bez kartografiranih korijena ekscerpiranim iz rječnika hrvatskih organskih idioma koristi zvjezdica crvene boje.

3.3. Komentar uz Karta ‘pjegav’ s hrvatskim punktovima zastupljenim u OLA i u rječnicima hrvatskih govora

Na ovoj su karti (Prilog 7.) zabilježeni i punktovi s drugim sufiksom (sufiksima) pridruženim korijenu *pĕg-* osim morfema *-av-* koji je zabilježen u OLA punktovima (Prilog 6.): u kajkavskom plješivičko-ozaljskom punktu, kajkavskom turopoljskom govoru, ali i štokavskom (i)jekavskom štakavskom punktu Mala Peratovica, slavonskom govoru Magića Mala alternativno (uz *pàčkov*). Prema ekscerpiranim je podacima iz rječnika hrvatskih govora potvrđen u slavonskoj štokavštini (Stari Mikanovci alternativno), međutim, razvidno je i da je zastupljen na širem području: na gorskokotarskom kajkavskom, štokavskom ličkom (alternativno u govoru Perušića), dalmatinskozagorskom i u govoru Kupusine u Bačkoj, ali i na čakavskom dijelu Pelješca. Drugi je morfem *-ast-* ovjeren u spomenutom slavonskom govoru Starih Mikanovaca te u kajkavskom čabarskom tipu. Kombinacijom morfema *-ut-j-iv-* preko punktova na otoku Pagu (Novalje i Paga) povezuje taj korijen (s morfemima *-ut-j-av-*, no različitih refleksa *jata*) čakavsko sjevernoistarsko, kvarnersko i kajkavsko gorskokotarsko područje, s gotovo krajnjim južnim dalmatinskim arealom (Selca, Komiža), ali i ličkim štokavskim Perušićem (alternativno). Korijen (*pik*)- potvrđen je među punktovima OLA jedino u čakavskom Žminju, ali prema ekscerpiranim rječničkim podacima i u drugim središnjim, južnim i sjevernim istarskim govorima, te na ozaljskom i kajkavskom varaždinsko-ludbreškom području (alternativno u govoru Varaždina i u govoru Đelekovca uz *žàltavi*). Proširen je broj leksema drukčijim sufiksima i uz korijen (*pik*) (i *-n-*), distribuiranim na različitim područjima: kajkavskom središnjozagorskom (alternativno u govoru Cerja), varaždinsko-ludbreškom (alternativno u varaždinskom govoru), ali i čakavskom ličkom i dalmatinskom kopnu (Kaštela s dvostrukim oblicima). Izneseni podatci pokazuju i da je područje s korijenom *pirg-* razgranatije: uz jedini OLA punkt Pogan u Mađarskoj, u rječnicima organskih idioma zastupljen je takav korijen i na hrvatskom području: kajkavskom središnjozagorskom (alternativno u govoru Cerja), varaždinsko-ludbreškom (u govoru Đurđevca s dvostrukim oblicima), gornjolonjskom (alternativno u govoru Sv. Ivana Zeline uz *lisast*), čakavskom karlovačkom, ali i južnijem čakavskom uzo-balnom arealu (govoru Bibinja), štokavskom ličkom (alternativno u govoru Perušića), dalmatinskozagorskom području, ali i slavonskom govoru Starih Mikanovaca (uz navedene alternacije uz korijen *pĕg-*). Na ovoj su karti označeni i punktovi s pojedinačnim nekartografiranim korijenima nezabilježenim u punktovima OLA: *lys-*, *plat-*, kao i oblici nastali pod utjecajem stranih sustava: uz *mā:tan* (Vrbanj na Hvaru) i *măcav* (Perušić) te *pĕkast/pĕtast* (Mundimitar).

4. Zaključak

Usporede li se prema u relevantnoj literaturi iznesenim načelima dijalektnoga kartografiranja karte hrvatskih govora izvan i unutar projekta OLA, jasne su prednosti metodologije primijenjene u izradi karata predviđenih za spomenuti projekt.

Iako najvećma interpretativne i izrađene kombiniranom metodom, mnoge ranije dijalektne karte hrvatskih narječja, područja ili distribucije pojedinih značajki nisu nudile cjelovit uvid u istraživanu problematiku. Razlog su tomu bili neujednačeni kriteriji pri određivanju rastera, ciljeva i postupaka istraživanja, zapisa građe i korištenih simbola. Kasnije su karte u tom smislu relevantnije, posebice one pojedinačnih narječja ili dijalekata.

Hrvatske dijalektne karte nastale unutar projekta OLA usmjerene su na raspored pojedinih jezičnih elemenata i iscrtavanje izoglosa u odnosu na druge hrvatske, ali i ostale slavenske punktove. Prednosti su tih karata: istraženost prema jednakomu upitniku, jedinstven font zapisa i sustav simbola predočavanja podudarnosti i razlika, jednaki koraci u izradi karata, usklađenost legendi i načela bilježenja komentara. Time se omogućava veća preciznost u predstavljanju rasprostranjenosti određene značajke i lakša usporedba ovjera u svim dijalektnim punktovima. Ipak, razvidna je nedostatnost korpusa (39 hrvatskih govora) koji ne pruža vjernu sliku raznolikosti hrvatskoga dijalektnoga područja, pa onda ni suodnosa hrvatskoga jezika i drugih slavenskih jezika uključenih u projekt.

Manjak je zastupljenih punktova argumentiran u ovomu radu i priloženim dvjema kartama: *Kartom 'pjegav' s hrvatskim punktovima zastupljenim u OLA* i *Kartom 'pjegav' s hrvatskim punktovima zastupljenim u OLA i u rječnicima hrvatskih govora*. Naime, prošireni prikaz pojavnosti leksema kojima se izražava značenje 'pjegav' i u rječnicima organskih idioma govori o zastupljenosti drukčijih korijena, ali i sufikasa koji se dodaju poznatim korijenima iz građe OLA, i time je donekle realniji od onoga na karti koja sadrži samo punktove OLA. Međutim, izostanak jednake metodologije pri istraživanju potvrđuje polazišnu tezu ovoga rada da primjena različitih postupaka u istraživanju iste jezične problematike dovodi do necjelovita opisa stanja na terenu. Usto, rječnici nisu jednoliko distribuirani ni prema teritorijalnoj ni dijalektnoj pripadnosti, a u nekima od postojećih podatak nije zastupljen.

Stoga istraživanju, kao i daljnjim postupcima za izradu karata (ovdje leksičko-tvorbenoga tipa), treba prići metodološki ujednačeno na teritorijalno i jezično utemeljenom ravnomjernom rasteru punktova da bi se mogla osigurati stvarna slika raznolikosti unutar hrvatskih narječja i omogućila funkcionalna komparacija s organskim idiomima drugih slavenskih jezika.

Izvori

OLA upitnici hrvatskih govora.

Babić, Ivan. 2008. *Studenački rječnik*. Studenci – Omiš: Župni ured – Tiskara „Franjo Kluz“.

Baldić-Đugum, Radojka. 2006. *Beside kaštelanske*. Kaštela: Bijaći, Društvo za očuvanje kulturne baštine Kaštela.

Bašić, Mile. 2013. *Rječnik govora mjesta Škabrnje*. Škabrnja: vlastita naklada.

Belović, Stjepan; Blažeka, Đuro. 2009. *Rječnik govora Svetog Đurđa (Rječnik ludbreške Podravine)*. Zagreb: Učiteljski fakultet.

Berbić-Kolar, Emina; Kolenić, Ljiljana. 2014. *Sičanske riči*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera, Učiteljski fakultet.

Bikić, Paško. 1994. *Prominske beside (riječi, izreke, zgone i nezgone)*. Zagreb: Prominski zavičajni klub „Petar Svačić“.

Blažeka, Đuro. 2018. *Rječnik preloške skupine govora međimurskog dijalekta*. Zagreb: Učiteljski fakultet.

Blažeka, Đuro; Rob, Grozdana. 2014. *Rječnik Murskog Središća*. Zagreb: Učiteljski fakultet – Mursko Središće: Grad – Županija međimurska: Tiskara Letis.

Breu, Walter; Piccoli, Giovanni. 2000. *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce*. Campobasso: Associazione Culturale „Naš Grad“.

Bujan Kovačević, Zlata. 1999. *Fužinarski kaj*. Fužine: Matica hrvatska Delnice, Podružnica Fužine.

Čuljat, Marko. 2004. *Ričnik ličke ikavice*. Gospić: Lik@press.

Dragija, Stjepan. 2016. *Kajkavski rječnik okolice Svetog Ivana Zelina*. Sv. Ivan Zelina: Matica hrvatska, Ogranak Sv. Ivan Zelina.

Filipi, Goran; Buršić-Giudici, Barbara. 1998. *Istriotski lingvistički atlas. Atlante linguistico Istrioto*. Pula: Znanstvena udruga Mediteran.

Francetić, Ivan. 2015. *Rječnik boljunskih govora* (priredila Sandra Tamaro). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.

Gusić, Ivica; Gusić, Filip. 2004. *Rječnik govora Dalmatinske zagore i zapadne Hercegovine*. Zagreb: vlastita naklada.

Ivančić-Dusper, Đurđica; Bašić, Martina. 2013. *Rječnik crikveničkoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu „Dr. Ivan Kostrenčić“.

Jakšić, Martin. 2003. *Divanimo po slavonski*. Zagreb: Pergamena.

Kalčić, Slavko; Filipi, Goran; Milovan, Valter. 2014. *Rječnik roverskih i okolnih govora*. Pazin – Zagreb – Pula: Matica hrvatska Pazin – Naklada Dominović – Znanstvena udruga Mediteran.

Kalogjera, Damir; Fattorini Svoboda, Mirjana; Josipović Smojver; Višnja. 2008. *Rječnik govora grada Korčule*. Zagreb: Novi liber.

- Kalsbeek, Janneke. 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- Kranjčević, Milan. 2004. *Rîčnik gäcke čakävšćine. Kõnpoljski divân*. Otočac – Rijela: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke – Graftrade.
- Kustić, Nikola. 2002. *Čakavski govor grada Paga s rječnikom*. Zagreb: Društvo Pažana i prijatelja grada Paga.
- Lipljin, Tomislav. 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin: Garestin d.o.o.
- Lukežić, Iva; Zubčić, Sanja. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)*. Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Mahulja, Ivan. 2006. *Rječnik omišaljskoga govora*. Rijeka – Omišalj: Riječki nakladni zavod – Općina Omišalj.
- Malnar, Slavko. 2002. *Pamejnek. Govor u čabarskom kraju*. Čabar – Rijeka: Matica hrvatska Čabar – Adamić.
- Maresić, Jela; Miholek, Vladimir. 2011. *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac.
- Milat, Petar. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Milevoj, Marijan. 1992. *Gonan po nase: rječnik labinskog govora*. Pula: vlastita naklada.
- Pavešić, Marija; Magaš, Blaženka; Laloš, Željko. 2006. *Réjč do ríči. Beséjdneg déjuonškega devoána. Rječnik delničkoga govora*. Rijeka: Adamić.
- Perušić, Marinko. 1993. *Rječnik čakavsko-kajkavskih govora karlovačko-dugo-reškog kraja*. Karlovac: Radio Karlovac.
- Piccoli, Agostina; Sammartino, Antonio. 2000. *Dizionario dell'idioma croato-molisano di Montemitro / Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra*. Montemitro: Fondazione "Agostina Piccoli" – Zagreb: Matica hrvatska.
- Runko, Radoslav. 2014. *Rječnik govora zaseoka Mrkoči u Istri*. Rijeka: Naklada Kvarner.
- Ružić-Sudčev, Šime. 1999. *Piçan i piçonski idiomi*. Pula: C. A. S. H.
- Sabol, Mijo. 2005. *Rječnik kajkavskih riječi Đelekovca i okolice. Kàk sò govorîli nàši stâri*. Koprivnica: vlastita naklada.
- Sekulić, Ante. 2005. *Rječnik govora bačkih Hrvata*. Zagreb: IHJJ.
- Sokolić-Kozarić, Josip; Sokolić-Kozarić, Gojko. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski: vlastita naklada.
- Šamija, Ivan Branko; Ujević, Petar. 2001. *Rječnik imotskoga govora*. Zagreb: Zavičajni klub Imočana.
- Šatović, Franjo; Kalinski, Ivan. 2012. *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga prigorskoga govora zagrebečkoga Cerja*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina.

- Šimunić, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- Šimunović, Petar. 2006. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Supetar: Brevijar.
- Vodopić, Nina. 2006. *Kunovske stare riči*. Kuna: vlastita naklada.
- Vranić, Silvana; Oštarić, Ivo. 2016. *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Novalja – Rijeka: Ogranak Matice hrvatske – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Literatura

- Alinei, Mario. 1983. *Atlas linguarum Europae*. Volume I: *Premier fascicule, Cartes et Commentaires*. Assen: Van Gorcum.
- Auer, Peter. 2004. *Spreche, Grenze, Raum. Ein Abstrakt*. <https://www.degruyter.com/view/j/zfsw.2004.23.issue-2/zfsw.2004.23.2.149/zfsw.2004.23.2.149.xml> (pristupljeno 25. 4. 2018.)
- Barac-Grum, Vida. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka: ICR.
- Belić, Aleksandar. 1905. Dialektologiĉeskaja karta serbskago jazyka. *Stati po slavjanovedeniju*, II, S. Peterburg, 1–59.
- Belić, Aleksandar. 1909. Zum heutigen Stande der serbokroatischen Dialektologie (Mit einer Karte). *Rocznik slawistyczny*, II, Krakow, 82–103.
- Belić, Aleksandar. 1929. Kajkavski dijalekt, *SNE*, II. knjiga, Zagreb, 222–228.
- Belić, Aleksandar. 1948. Савремени српскохрватски књижевни језик, део I: Гласови и акценат, Beograd, 1–167.
- Blažeka, Đuro. 2004. *Govori Međimurja*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Brozović, Dalibor. 1960. O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, III, Novi Sad, 68–88.
- Brozović, Dalibor. 1963. O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata. *Filologija*, 4, Zagreb, 45–55.
- Brozović, Dalibor. 1965a. Kajkavsko narječje. *Jezik*. Ur. Stjepan Babić. Zagreb: Panorama, 118–125.
- Brozović, Dalibor. 1965b. Štokavsko narječje. *Jezik*. Ur. Stjepan Babić. Zagreb: Panorama, 265–273.
- Brozović, Dalibor. 1970a. O početku hrvatskoga jeziĉnog standarda. *Kritika*, 3, 10, Zagreb, 21–42.
- Brozović, Dalibor. 1970b. Dijalekatska slika hrvatskosrpskog jeziĉnog podruĉja. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 8, Zadar, 5–30.
- Brozović, Dalibor. 1970c. *Standardni jezik*. Zagreb: Matica hrvatska.

- Brozović, Dalibor. 1970d. O Makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije. *Zbornik znanstvenog savjetovanja o Makarskoj i Makarskom primorju*. Ur. Jakša Ravlić. Makarska: SIZ za kulturu općine, 381–405.
- Brozović, Dalibor. 1997. Narječja hrvatskoga jezika. *Hrvatski leksikon*, 2, Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Zagreb, 155–156.
- Brozović, Dalibor. 2001. *Dijalektološki atlas*. *Važno izvorište jezikoslovnih podataka*. <http://www.matica.hr/vijenac/198/dijalektoloski-atlasi-15765/> (pristupljeno 19. 3. 2018.)
- Brozović, Dalibor; Ivić, Pavle. 1988. *Jezik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: JLZ „Miroslav Krleža“.
- Brozović Rončević, Dunja; Štokov, Ivana. 2017. Etnolingvistička istraživanja i GIS (lingvistička geografija i etnološka kartografija). *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, Zagreb, 63–89.
- Celinić, Anita; Kutović Budja, Ivana; Čilaš Šimpraga, Ankica; Jozić, Željko. 2010. *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji*. Split – Zagreb: Književni krug Split – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Celinić, Anita. 2011. Gornjosutlanski dijalekt kajkavskoga narječja u svjetlu fonologije. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 17, Zagreb, 19–60.
- Celinić, Anita; Menac-Mihalić, Mira. 2017. Izoglosa progresivnoga pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, Zagreb, 91–110.
- Chambers, J. K.; Trudgill, Peter. 1980, ²2004. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden – Boston: Koninklijke Brill NV.
- Finka, Božidar. 1965. Čakavsko narječje. *Jezik*. Ur. Stjepan Babić. Zagreb: Panorama, 29–34.
- Finka, Božidar. 1971. Čakavsko narječje. *Čakavska rič*, 1, Split, 11–71.
- Goossens, Jan. 1969. *Strukturelle Sprachgeographie. Eine Einführung in Methodik und Ergebnisse*. C. Winter: Heidelberg (Sprachwissenschaftliche Studienbücher, Abt. 2).
- Goossens, Jan. 1980. *Lexikon der Germanistischen Linguistik*, Herausgegeben von Hans Peter Althaus, Helmut Henne, Herbert Ernst Wiegand 2., vollständig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Studienausgabe III, Max Niemeyer Verlag Tübingen, 445–452.
- Hraste, Mate. 1956. Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, Zagreb, 378–479.
- Hraste, Mate. 1958. Opći pogled na kajkavski dijalekat. *Antologija novije kajkavske lirike*. Ur. Nikola Pavić. Zagreb: Lykos, 123–132.

- Hraste, Mate. 1966. Govori jugozapadne Istre. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 2, Zagreb, 5–28.
- Hraste, Mate. 1967. Ikavski govori sjeverozapadne Istre. *Filologija*, 5, Zagreb, 61–74.
- Ivić, Pavle. ¹1956, ²1985. *Dijalektologija srpskohrvatskoga jezika. Uvod i štokavsko narječje*. Novi Sad: Matica srpska.
- Ivić, Pavle. 1958. *Die serbokroatischen Dialekte, I. Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe*. Hague.
- Ivić, Pavle. 1963. O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata. *Književnost i jezik*, 10 (1), Zagreb, 25–37.
- Ivšić, Stjepan. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU*, 48, Zagreb, 47–88.
- Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Klemenčić, Mladen (ur.). 1993. *A concise atlas of the Republic of Croatia & of the Republic of Bosnia and Hercegovina*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkoga narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip. 2008. Dosadanja proučavanja hrvatskih štokavskih dijalekata. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14, Zagreb, 13–23.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip. 2018. Nad kartama hrvatskih dijalekatnih rječnika od 1990. do 2015. *Čakavska rič*, 46, 1–2, Split, 159–167.
- Lončarić, Mijo. 1981. Sjevernomoslavački kajkavski govori (s kartom sjevernoistočnih kajkavskih govora). *Rasprave Zavoda za jezik*, 6–7, 1, Zagreb, 55–120.
- Lončarić, Mijo. 1982. Prilog podjeli kajkavskoga narječja (s kartom kajkavskoga narječja). *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 237–246.
- Lončarić, Mijo. 1988. Rani razvitak kajkavštine. *Rasprave Zavoda za jezik*, 14, Zagreb, 79–104.
- Lončarić, Mijo. 1990. *Kaj – jučer i danas*. Čakovec: Zrinski.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lončarić, Mijo. 2005. *Kajkaviana & alia, Ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Čakovec: Zrinski d.d. – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lončarić. 2009. Mate Hraste o kajkavštini. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 15, Zagreb, 43–60.
- Lončarić, Mijo. 2014. Čakavština i lingvistička geografija. *Zbornik Riječki filološki dani 9*. Ur. Diana Stolac. Rijeka: Filozofski fakultet, 387–395.

- Lončarić, Mijo. 2018. Karta kajkavskoga narječja. *Povijest hrvatskoga jezika*, 5. knjiga : *Dvadeseto stoljeće – prvi dio*. Ur. Ivo Pranjković i Marko Samardžija. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, 554.
- Lukežić, Iva. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: ICR.
- Lukežić, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 2. Morfologija*. Zagreb – Rijeka – Grobnik: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
- Lukežić, Iva; Turk, Marija. 1998. *Govori otoka Krka*. Rijeka: Libellus.
- Lukjanenko, A. M. 1905. *Kajkavskoe narėcie*. Kijev: Imperatorskij Universitet Sv. Vladimira.
- Małecki, Mieczysław. 2002. *Slavenski govori u Istri*. Rijeka: HFD.
- Małecki, Mieczysław. 2007. *Čakavske studije*. Rijeka: Maveda.
- Maresić, Jela; Menac-Mihalić, Mira. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2013. Čakavsko narječje u jezičnim atlasima (s primjerima karata razvoja *ę u 'jezik', 'jetra', 'žeđ'). *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 18, Zagreb, 219–237.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2016a. Usporedba glagolskih sufikasa *nq/*ny u hrvatskim govorima u Mađarskoj i u Hrvatskoj. *A Magyar tudomány napján elhangzott idegennyelvű előadások: 2014*. Ur. Atilla Sándor Tóth i Zoltán Helicz. Baja: Eötvös József főiskola, 55–72.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2016b. Глаголные суффиксы *nq/*ny в Хорватии, *Труды Института русского языка имени В. В. Виноградова VIII*, Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования 2012–2014, Moskva, 95–114.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje. Fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Moguš, Milan. 1995. O problemima naše povijesne dijalektologije. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 9, Zagreb, 11–24.
- Neweklowsky, Gerhard. 1969. Die kroatischen Mundarten im Burgenland. *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 15, Wien, 94–115.
- Neweklowsky, Gerhard. 1978. *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angränzenden Gebiete*. Wien: Österr. Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Ling. Abt., 25.
- Neweklowsky, Gerhard. 2010. *Die Sprache der burgenländer Kroaten. Jezik gradišćanskih Hrvatov*. Trausdorf/Trajšof: Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov.
- Okuka, Miloš. 2008. *Srpski dijalekti*. Zagreb: SKD Prosveta.
- Popović, Ivan. 1960. *Geschichte der serbokroatischen Sprache*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

- Rešetar, Milan. 1907. *Der štokavische Dialekt. Mit 2 Karten*. Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung. I. Südslawische Dialektstudien. Heft IV. Wien: Alfred Hölder.
- Ribarić, Josip. 1940. Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkog govora. *Srpski dijalektološki zbornik*, IX, Beograd, 1–207.
- Ribarić, Josip. 2002. *O istarskim dijalektima. Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkog govora*. Pazin: Josip Turčinović d. o. o.
- Sekereš, Stjepan. 1967. Klasifikacija slavonskih govora. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 10, Novi Sad, 133–145.
- Sekereš, Stjepan. 1975. Govor Virovitice i okolice. Prvi dio. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 18/2, Novi Sad, 161–202.
- Sekereš, Stjepan. 1976. Govor Virovitice i okolice. Drugi dio. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 19/1, Novi Sad, 93–113.
- Težak, Stjepko. 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 203–428.
- Vermeer, Willem. 1982. On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and e-presents. *South Slavonic and Balkan linguistics Studies in Slavic and General linguistics*. Ur. A. A. Barentsen, R. Sprenger i M. G. M. Tielemans. Amsterdam: Rodopi, 279–341.
- Vranić, Silvana. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustavi i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Vranić, Silvana. 2017. Refleksi *q u istarskim čakavskim govorima zastupljenim u dijalektološkim atlasima. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, Zagreb, 283–297.
- Vranić, Silvana; Zubčić, Sanja. 2018. Karta čakavskoga narječja. *Povijest hrvatskoga jezika, 5. knjiga : Dvadeseto stoljeće – prvi dio*. Ur. Ivo Pranjković i Marko Samardžija. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, 526.
- Zečević, Vesna. 1993. *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb: Zavod za hrvatski jezik.
- Zubčić, Sanja. 2017. *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*. Rijeka: Filozofski fakultet.

Linguistic Diversity through the Perspective of Dialectal Maps of Croatian Spoken Varieties (in Comparison with the OLA maps)

Summary

The goal of this contribution is to present the methods employed in the creation of the dialectal maps of Croatian dialects from the early stages of creating such maps until the creation of the most important recent maps: Čakavian (Finika – Mogaš's from 1977, Brozović's from 1988, Lisac's from 2009); Kajkavian (Belić's from 1929, Ivšić's from 1936, Brozović's from 1965 and 1988, Lončarić's from 1982, 1996 and 2018); Štokavian (Ivić's from 1956 and 1988, Lisac's from 2003). Other maps show only the stratification of individual dialects or areas. From the very beginnings of their creation, these maps have included those that show the distribution of individual features.

The goal of this paper is to compare the methodology employed in the creation of these maps with the methodology and the possibilities of mapping employed in the maps created within the framework of the *General Slavic Linguistic Atlas* project that are primarily focused on the distribution of an individual linguistic feature in a certain area and determining the isoglosses in relation to the other Croatian, but also Slavic, dialectal points included in the project.

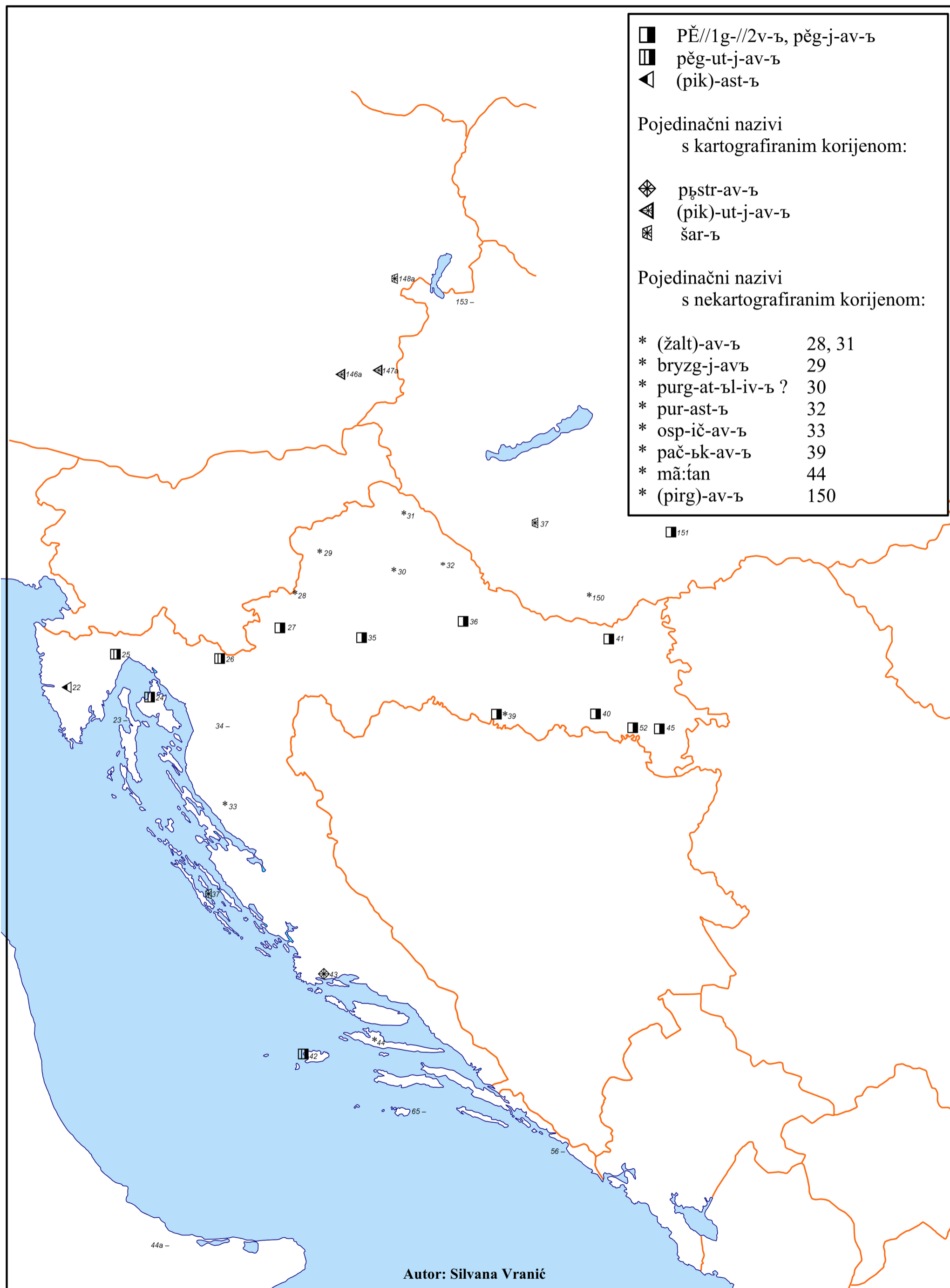
We will present the advantages of the linguistic geography method which is used to display and analyse linguistic diversity within the framework of this project: all the dialects are studied with the help of the same questionnaire, which consists of questions that enable us to study all the linguistic levels, and all the symbols and punctuation used are standardized. We will also stress the importance of a uniform system for the transfer of symbols from the handwritten notes into a standardized font and system of symbols which ensures precision when it comes to presenting the distribution of a particular feature – that is, one that enables us to identify less and more dense isogloss bundles – which can help us determine the links between different parts of a single system or between different systems (diachronically and synchronically) – in other words, to define the relationships between various Croatian dialectal points, but also between other all of the Slavic dialects included in the atlas. The importance of a standardized methodology and raster-based points will be proved with the maps of the distribution of the lexemes with the meaning of „spotted“ which are excerpted from the Croatian questionnaires for the OLA project and dictionaries of Croatian local dialects.

Ključne riječi: lingvistička geografija, Općeslavenski lingvistički atlas, hrvatska narječja, dijalektna karta

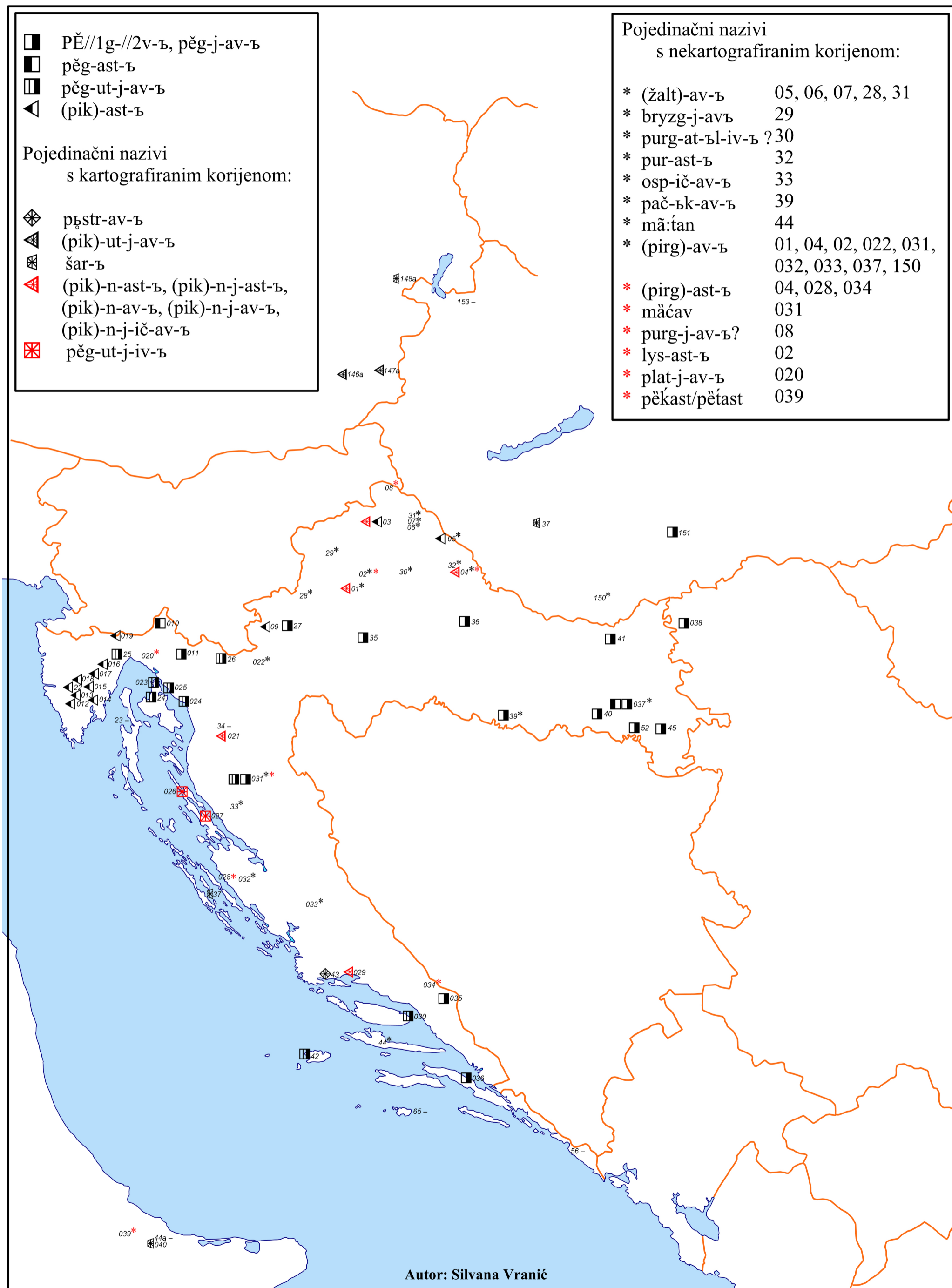
Keywords: linguistic geography, General Slavic Linguistic Atlas, Croatian dialects, dialect maps

Prilog 6. Karta 'pjegav' s hrvatskim punktovima zastupljenim u OLA

Prilog 7. Karta 'pjegav' s hrvatskim punktovima zastupljenim u OLA i u rječnicima

Autor: Silvana Vranić